

TIDLIG MIDDELALDER - MAGTEN

Hvideslægten

I den tidlige middelalder (1100-tallet) var der få slægter, der havde lige så stor indflydelse som kongen selv. Hvideslægten eller "hviderne" var en af disse slægter. De kaldte ikke sig selv for "Hviderne", men det er et navn, der er kommet til senere, for at skabe et historisk overblik over slægters sammenhæng. Tilnavnet er givet på baggrund af slægtens stamfader Skjalm Hvide, og det siges, at han fik tilnavnet "Hvide" fordi han var en stor mand med meget lys, hvid hud og nordisk udseende. Skjalm Hvide levede i slutningen af vikingetiden, hvor han var vikingehøvding, og på denne tid var det meget normalt at give tilnavne ud fra særlige kendetegn ved udseende eller væremåde.

Hvideslægten stammede oprindeligt fra egnen omkring Sorø og Ringsted, hvor den historisk set har haft en meget fremtrædende position i samfundet og besad betydelige stillinger. På det kirkelige område blev 10 i hvideslægten biskopper og 5 blev ærkebiskopper.

Skjalm Hvide bosatte sig på gården Fjenneslevlille i Fjenneslev, hvor han opfostrede sin søn Asser Rig og sin fostersøn Knud Lavard. Knud Lavards forældre drog på pilgrimsfærd til det hellige land, men de døde under rejsen, og derfor kom han i pleje hos familien.

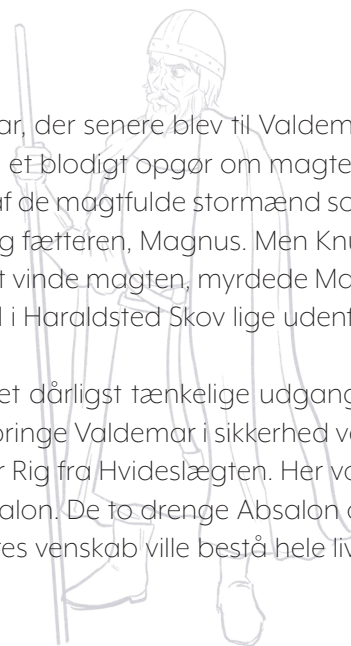
Tæt på familiens gård i Fjenneslev byggede Asser Rig Fjenneslev kirke. Her blev Skjalm Hvide begravet. Efter hans død overtog hans søn, Asser Rig, gården i Fjenneslev. Asser Rig giftede sig med kongedatteren, Inge Eriksdatter (også kaldt Fru Inge), og sammen fik de sønnerne Esbern Snare (1127) og Absalon (1128). Drengene voksede op i Fjenneslev, der er kendt for sin kirke med de to tårne.

Sagnet fortæller, at deres far drog i krig, mens deres mor, fru Inge, var gravid. Faderen bad sin gravide kone om at rejse et spir på kirken, hvis hun fødte ham en datter og et tårn på kirken, hvis hun fødte ham en søn. Da han vendte hjem fra krigen, kunne han på afstand se, at der var rejst to tårne og forstod da, at Inge havde født ham to sønner. Det passer ganske vist ikke, at Esbern og Absalon var tvillinger, men det er en god historie, der senere blev til et meget kendt sagn. De to drenge er født mindst 30 år før opførelsen af de to tårne, der tidligst kan være bygget ca. år 1160.

Valdemar den store - Knud Lavards søn

I år 1131 kom Valdemar til verden i en tid præget af hævn og krig. Valdemar, der senere blev til Valdemar d. Store, var kun én uge gammel, da hans far, Knud Lavard, blev myrdet i et blodigt opgør om magten i Danmark. På dette tidspunkt tegnede alt til at Knud Lavard skulle vælges af de magtfulde stormænd som Danmarks nye konge. Knud var kongesøn og valget stod mellem ham og fættereren, Magnus. Men Knud Lavard var langt mere erfaren og succesrig end den yngre Magnus. For at vinde magten, myrdede Magnus derfor Knud Lavard - muligvis under tvekamp. Mordet fandt sted i 1131 i Haraldsted Skov lige udenfor Ringsted.

Da Valdemars far døde kort efter, han blev født, fik den lille Valdemar det dårligst tænkelige udgangspunkt. Han og moderen havde brug for beskyttelse, så hun formåede at bringe Valdemar i sikkerhed ved at lade ham opfostre hos en af hans fars gode venner, stormanden Asser Rig fra Hvideslægten. Her voksede Valdemar op sammen med Asser Rigs sønner, Esbern Snare og Absalon. De to drenge Absalon og Valdemar bliver hurtigt bedste venner, og det skulle senere vise sig, at deres venskab ville bestå hele livet igennem og få stor betydning for kirken og kongemagten i Danmark.

Kamp om kongemagten

Mordet på Valdemars far, Knud Lavard, blev startskuddet til en ny borgerkrig. I årevis kæmpede magtfulde familier om magten i Danmark, som var et land, der så helt anderledes ud end det Danmark, vi kender i dag. Ud over Jylland, Fyn, øerne og Sjælland bestod Danmark nemlig også af store områder i Skåne. Danmark bestod altså af tre lande, som man kaldte et rige. Der var usikkerhed og uenighed om, hvem der skulle have magten. Det var de magtfulde familier, stormændene, der bestemte, hvem der skulle have magten. De ville have den konge, der var bedst til at lede landet og sikre stabilitet, ro og orden. Så der opstod borgerkrig, fordi de magtfulde stormænd var meget uenige. Borgerkrigen blev derfor udkæmpet i Danmark i perioden 1146-1157, mellem de tre fætre Svend Grathe, Knud 5. og Valdemar den Store.

I slutningen af 1150'erne nåede man endelig til enighed om fordeling af kongemagten mellem de tre rivaler: Svend, Knud og Valdemar. Så i 1157 inviterede Svend derfor Knud og Valdemar til Roskilde for at fejre beslutningen om at dele kongemagten imellem dem. Valdemar var blevet konge af Jylland, Knud konge af Fyn, Sjælland og øerne omkring og Svend over Skånelandene. Men Svend havde lokket Knud og Valdemar i en fælde. I stedet for en fredelig forsoningsfest, havde han planlagt et blodbad. Knud og Valdemar skulle dø, så Svend kunne blive ene-konge af Danmark. Knud var den første konge, der måtte lade livet. Han nåede ikke at undslippe og fik sit hovede kløvet. Men Valdemar og Absalon nåede at undslippe angrebet. Valdemar blev dog såret i låret, men de når begge at flygte. Svends bagholdsangreb gik derfor ikke efter planen.

Valdemar og Absalon flygtede til Fru Inge (deres mor) i Odsherred. På dette tidspunkt havde hun sin egen gård i Riis i det sydlige Odsherred, og havde opført Fårevejle Kirke, da Hvideslægten ejede meget jord og gods i dette område. Valdemars sår blev plejet og Esbern Snare sejlede Valdemar til Jylland i sikkerhed. Det var nemlig dér, han havde stormændenes opbakning og dér, han stadig var konge.

Valdemar kom til Jylland, hvor historien om Svends forræderi over for den uskyldige Valdemar spredte sig. En historie der også fortalte, at Valdemar måtte have en særlig beskytter, siden han kunne overleve det voldsomme angreb. At Gud havde holdt hånden over ham. Og med dén fortælling i ryggen lykkedes det ham at samle så meget opbakning, at han igen kunne møde Svend på slagmarken. De mødtes på Grathe Hede midt i Jylland, og dér stod det afgørende slag. Valdemar stod stærkest og tvang Svend til at flygte, men under flugten blev han dræbt. Valdemar blev dermed enekonge over Danmark.

Valdemar havde nu magten, men det er en svær situation. Danmark var blevet fattigt på grund af alle årene med de mange borgerkrige. De stormænd, der havde støttet Svend, kunne desuden når som helst vende tilbage for at gøre nye krav på magten. Så hvis der skulle skabes ro og sikkerhed til at beholde magten, havde Valdemar brug for en alliance med kirken. Med kirken i ryggen var han ikke blot en tilfældig konge, der havde tilkæmpet sig magten over Danmark, men han var derimod udvalgt af selveste Gud.

Absalon og kirkens indflydelse

Valdemar fik kirkens støtte og opbakning, da han kort tid efter hjalp Absalon til en stilling som biskop af Roskilde. En af de mest magtfulde stillinger i den danske kirke. Imens Valdemar brugte tiden på at deltage i borgerkrigene, havde Absalon studeret i Paris på et meget fint universitet, hvor han både havde stude-

ret teologi og latin. Der var ikke mange mennesker, der kunne læse og skrive dengang. Det var primært kirkens folk - og så kun latin. Absalon havde nu fået en meget fin uddannelse indenfor kirken, og med den var der også mulighed for at få den magtfulde stilling som biskop.

På dette tidspunkt i middelalderen fyldte kirken mere og mere i danskernes liv. Der blev bygget flere klostre og opført tusindvis af kirker rundt om i landet. Deriblandt mange af dem, der ligger i Vestsjælland. Der var ingen mennesker, der ikke havde kontakt til kirken. Alle var religiøse og troede på Gud og religion betød noget i alle menneskers liv.

Valdemar den Store sørgede senere for, at Knud Lavard blev gjort til helgen, og øgede dermed sin magt yderligere. I 1150 byggede Hvideslægten Knud Lavards kapel tæt på den hellige kilde, hvor Knud Lavard var blevet myrdet. Nu havde folk et sted, hvor de kunne komme ind og bede til den hellige Knud. I 1160'erne opførtes Sct. Bendts kirke og i 1170 blev kirken til helgenkirke, da Knud Lavards jordiske rester blev flyttet dertil. Samtidig kronedes Knud Lavards barnebarn - Knud d.6 og arvekongedømmet blev dermed etableret. De næste 150 år fungerede kirken som kongehusets gravkirke. I 1160 påbegyndte Absalon Sorø klosterkirke, som skulle fungere som gravkirke for hans familie; Hvideslægten. Han indkaldte cisterciensermunke fra Esum kloster til at bygge kirken og klosteret og kirken stod færdig i begyndelsen af 1200-tallet.

Korstog

Udover kirkebyggerier var den mest fromme og virkningsfulde bodsgerning at tage på korstog. Valdemar og Absalon tog også på korstog - både for at udbrede deres tro, for at sikre sig selv en plads i himlen og for at stoppe en alvorlig trussel mod Danmark, nemlig venderne. Venderne var et hedensk folk i de nordtyske områder. De tilbad guden Svantevit. På dette tidspunkt havde Danmark ligget i krig mod venderne meget længe, og venderne havde i årevis hærget de danske kyster og brændt landsbyer ned til grunden. Det satte Valdemar og Absalon en stopper for ved at lave et regulært korstog mod venderne.

Korstogene var ellers oprindelig en tilbageerobring af Jerusalem og de kristnes hellige steder i middelhavsområdet, men i 1147 gav paven dispensation til nordeuropæerne, så de kunne drive korstog i østersøområdet på samme vilkår. Valdemar og Absalon besluttede derfor at bekæmpe venderne og gøre dem kristne ved fælles hjælp. Valdemars hære drog i krig mod venderne, der blev dræbt eller tvunget til at blive kristne. Uanset hvor Valdemars hære blev sendt hen, så var Absalon altid med både som biskop og admiral. De vandt magten over venderne sammen, så de ikke længere udgjorde en trussel mod Danmark.

Valdemar og Absalons død og efterkommere

I 1182 lå Valdemar d. Store for døden. Han var 51 år gammel og havde Absalon ved sin side. Han kunne være godt tilfreds, for han havde opnået afsindig mange store ting sammen med Absalon. De havde slået venderne, sikret Danmark med en stærk kongemagt, bygget en masse klostre og kirker, og bragt velstand og fred til Danmark. Valdemar blev begravet i Sct. Bendts kirke, hvor hans far, Knud Lavard, også lå begravet og der ligger de stadig, den dag i dag. Valdemars sønner: Knud og Valdemar Sejv overtog magten efter ham og derved sad Valdemars slægt stadig på magten efter Valdemars død. Absalon fortsatte som hærfører og rådgiver for kongen i resten af sin levetid. Han opnåede samtidig at blive ærkebiskop og leder af landets kirke.

Som Valdemars nære allierede kom Absalon og hans slægt til at være tæt på magten. I næsten 100 år fungerede de som kongernes nærmeste rådgivere, som hærførere og biskopper. Mange fra slægten blev

særdeles velhavende i disse år. Absalon fik bygget en af landets største kirker - Sorø Klosterkirke, og dér blev mange af Hviderne begravet. Hvideslægten var og forblev længe en magtfuld slægt med store jordbesiddelser og ejendomme, og stod også for en stor del af kirkebyggerierne i løbet af 1100-tallet i Vestsjælland, hvilke vi stadig kan se og besøge den dag i dag.

Absalon levede en del længere end Valdemar og døde først i Sorø Kloster i 1201. Han blev begravet i klosterkirken, som netop blev bygget færdig samme år. Han fik den fornemste plads, foran højalteret. Senere flyttede man alteret frem i kirken, så graven nu ligger bag alteret, hvis man besøger kirken i dag. Absalons farfar - Skjalm Hvide - blev begravet i Fjenneslev kirke, men senere flyttede Absalon hans jordiske rester til Sorø Klosterkirke, så de ligger begravet samme sted.

SYND OG TILGIVELSE - I MIDDELALDEREN OG I DAG

Synd i Bibelen

Synd har altid været et helt centralt begreb i kristendommen. Allerede i 1. mosebog kapitel 3 i Bibelen møder vi synden i syndefaldsmyten. Her bliver det slået fast, at mennesket er syndigt, og Gud smider det ud af Paradisets have. I middelalderen har man formentlig taget myten meget mere bogstavelig end i dag, hvor langt de fleste præster i Den danske folkekirke vil holde fast på, at historien om syndefaldet er en myte. En myte der skal minde os om mange ting, men først og fremmest om, at vi som mennesker har synden som et grundvilkår i vores liv. Senere i Mosebøgerne får Moses udleveret De ti bud af Gud på Sinaibjerget. Disse bud stod meget stærkt i folks bevidsthed i Middelalderen, og selv den dag i dag vil en del nok svare, at synd er sådan noget med ikke at overholde de ti bud.

Når vi kommer til Det Nye Testamente, mener Jesus ikke, at De 10 bud er nok. Med bjergprædiken i Matthæusevangeliet, kap. 5 fortæller Jesus, at det ikke kun handler om fx. "ikke at slå ihjel", selv det at blive vred på en anden er en synd. Han gør det meget, meget svært at overholde budene. Der er forskellige tolkninger af denne radikalisering af lovene. Den Lutherske fortolkning af bjergprædiken er, at Jesus dermed siger, at man ikke kan overholde lovene, og alle dermed er en synder for Gud, men også endegyldigt tilgivet ved Jesus' død på korset. Denne tolkning er stadig den grundlæggende i den danske folkekirke i dag, men i Middelalderens katolicisme har man mere fortolket Jesu radikalisering som tale til dem, der ville være særligt fromme, som fx. nonner og munke. Almindelig mennesker skulle som udgangspunkt blot sørge for at holde de 10 bud, samt selvfølgelig det dobbelte kærlighedsbud: "Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele dit sind," og "Du skal elske din næste som dig selv" (Matt. 22, 37-39).

Synd i hverdagslivet

Hvis man spørger en almindelig dansker i dag, hvordan de bruger ordet synd, vil de formentlig svare noget med at synde, hvis man er på kur og spiser slik, eller det endnu nyere udtryk - at være en klimasynder. Ordet synd eller synder er ikke noget vi bruger særlig meget i dag. Spørger man en præst får man et mere uddybende svar; at synde er at bryde fællesskabet mellem mennesker og mellem menneske og Gud. Det er både i forhold til at overtræde de regler og retningslinjer, vi har for at få et fællesskab til at fungere, men også at vi har en forpligtigelse til at gøre godt over for andre. Det er, når vi træder ved siden af, at vi synder, og det kan vi slet ikke undgå, som mennesker. Derfor er der også en slags menneskeligt fællesskab i synden, fordi vi ikke kan gøre det gode hele tiden.